

Slöjden börjar i skogen. Konsten att läsa ett träd. Lars Petersson (red.). Hemslöjdens förlag, Stockholm 2011. 160 s. ill. ISBN 978-91-977539-7-5.

I *Den lustgård som jag minns* berättar Frans G. Bengtsson vad han lärde av en träkarl anställd på Rössjöholms gods i nordvästra Skåne.

Det var en man av gammaldags märke, som kände till värdet av olika slags trä och sågat timmer för kommande behov. Frans kunde inte förstå varför trähantverkaren sågade upp ett hagtornsträd som hade rivits upp med rötterna under en storm. Träkarlen var inte mindre förvånad över att den unge Frans, som efter all tid han gått i skola inte visste att träet kunde användas för att göra tänder till räfsor. ”Jag fick nu lyssna till en ingående föreläsning om de särskilda värdefulla egenskaper som voro utmärkande för olika slags trä. Bok hade sina egenskaper, avenbok sina, till och med päronträ och körsbärsträ sina, som skilde dem från andra sorters trä. Ask var det bästa till tjugeskraft på grund av sin seghet, någonting annat var bäst till yxskaft, och till och med asp, som ju eljest inte dugde mycket till, inte ens att elda med, var det bästa för dem som gjorde tändstickor. För hjulmakare fanns det åtminstone tre olika sorters trä att använda, om det skulle bli ett hållbart hjul. Och bödkarna, som göra smördrittlar, måste ha bok och ingenting annat, sådant som vi skära upp åt dem nere i sågen.

Också de olika trädens växtsätt hade sin betydelse, något som Nils Nilsson påmint om i en bok med titeln *Krokvuxet och rätvuxet* (1966). Det ämnet belyses på nytt av tre slöjdare i en bok med titeln *Slöjden börjar i skogen. Konsten att läsa ett träd*. Framförallt får vi lära oss nyttan av krokigt och svängt, grenar och klykor, knölar, vrilar och rotben, dvs. sådant virke som vi spontant skulle kalla missbildat och odugligt. I själva verket har naturen här gjort förarbetet för slöjdaren och denne har också möjlighet att själv ämnesförbereda träd genom katning, svallved, syrafällning och stamkvistning. Trä är ett levande material. Att ”läsa ett träd” är inte bara att gå ut i skogen och närgranska det utan också att bli förtrogen med hur slöjdvirket skall sågas och klyvas, torkas och lagras. Likaväl som trä krymper när det torkar så sväller det när der utsätts för fukt. Också detta måste slöjdaren beakta om han vill skapa hållbar slöjd.

Det svängda lieorvet, vävstolen, släden och t.o.m.

skeden i våra hembygds museer visar att gångna tiders slöjdare förstått att nyttiggöra de krokvuxna träden. Långt innan de fälldes hade man märkt ut dem för kommande behov. Det var ett funktionellt sätt att nalkas arbetsmaterialet. Kanske har våra dagars mångkulturella öppenhet även gett oss en ny syn på skogens förrådkammare. Slöjdaren får redan genom trädens växtsätt en anvisning om hur han skall fortsätta sitt verk med yxa och kniv. Ibland uppdragas det inte förrän under arbetets gång. I slöjdskolan hade jag som pojke gröpt ut ett trästycke för att göra en sked. När jag skulle fortsätta och forma skaftet upptäckte jag en knast som gjorde det omöjligt att fullborda skeden med ett rakt skaft. Alternativet var att kasta bort ämnet och börja på ett nytt eller att följa naturens anvisning och låta skaftet förbli krokigt. Det blev det senare alternativet jag valde tillsammans med min slöjdläro. Ännu efter 75 år fyller skeden sin funktion i nötskålen samtidigt som den gläder ögat genom sin egen formskönhet.

Ofta var de slöjdade föremålen förknippade med en bestämd brukare. Det gäller inte minst skedarna som fått stort utrymme i slöjdboken. Min far åt alltid frukostgröten med sin egen sked. På ett änglaskåp som vi köpte för några år sedan sitter nummerade skedhållare på ömse sidor. Var och en i hushållet kände igen sin hornsked och varje sked hade sin plats. I Jämtland samlades husets skedar i en särskild skedholk. Den var vackert utformad och målad och räknas numera till folkkonsten i våra museer.

Boken *Slöjden börjar i skogen* är både vacker och nyttig och belyser ämnet ur skilda aspekter, också ekologiska och sociala. Likväl vet vi att slöjden har svårt att överleva. Många hemslöjdsaffärer har måst slå igen. I den bygd jag själv växt upp i gick slöjden i ok med handeln. Tack vare rationaliserad tillverkning och marknadernas och städernas köpkraft kunde den fortleva fram till våra dagar. Men rationalisering och masstillverkning hör inte ihop med de slöjdare som börjar i skogen och fortsätter i verkstaden som konsthantverkare. Deras alster riktar sig mot en annan köpekrets. Är den stor nog för att slöjden skall kunna överleva? Man må hoppas det, inte minst på grund av den kunskapskälla och glädje som slöjdaren och slöjden ger oss och som kommer till uttryck i det utsökta text- och bildmaterialet i boken *Slöjden börjar i skogen*.

Nils-Arvid Bringéus, Lund